

УДК 347.78

Басай О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент
кафедра права інтелектуальної власності та корпоративного права
(Національний університет «Одеська юридична академія»)*

СПАДКУВАННЯ АВТОРСЬКИХ ПРАВ

Специфіка прав у галузі інтелектуальної власності визначає й спеціальні умови їх спадкування. Важливе як теоретичне, так і практичне значення має визначення прав інтелектуальної власності, які переходять у спадщину. При визначенні прав, які можуть переходити у спадщину необхідно враховувати: по-перше, вид прав інтелектуальної власності (майнові та немайнові); по-друге, об'єкт інтелектуальної власності, права на який переходять у спадщину; по-третє, особу спадкодавця.

За загальним правилом, до складу спадщини входять усі права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті. При цьому, відповідно до ст. 1219 ЦК України не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема, особисті немайнові права. Враховуючи, що права інтелектуальної власності поділяються на майнові та немайнові, необхідним є звернення до спеціального законодавства з метою визначення тих прав, які можуть входити до складу спадщини.

© Басай О. В., 2014

© Національний університет «Острозька академія», 2014

-
- Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

Найбільш повно на законодавчому рівні врегульовано відносини спадкування у сфері авторського права. Так, відповідно до ст. 29 Закону України «Про авторське право і суміжні права» майнові права авторів та інших осіб, які мають виключне авторське право, переходять у спадщину.

Окремі аспекти спадкування авторських прав досліджено у роботах: Гаврилова Е. П., Мазуренко С., Стефанчука Р. О., Харитонові О. І., Харитонova Є. О., Шишки Р. Б. та інших.

Метою статті є визначення особливостей спадкування авторських прав.

За загальним правилом передавати у спадщину майнові права може особа, якій належать виключне авторське право. Як вже відзначалось, виключним є майнове право особи, яка має щодо твору, виконання, постановки, передачі організації мовлення, фонограми чи відеограми авторське право і (або) суміжні права, на використання цих об'єктів авторського права і (або) суміжних прав лише нею і на видачу лише цією особою дозволу чи заборону їх використання іншим особам у межах строку, встановленого цим Законом. Виходячи зі ст. 15 Закону України «Про авторське право і суміжні права», ст. 440 ЦК України у спадщину передаються: майнове право на використання твору, виключне право на дозвіл або заборону використання твору іншими особами.

Одним із майнових авторських прав є також право на отримання винагороди, щодо спадкування якого слід відзначити наступне. Виходячи із положень законодавства, можна виділити загальний та спеціальний порядок виплати авторської винагороди. За загальним правилом автор (чи інша особа, яка має авторське право) має право вимагати виплати винагороди за будь-яке використання твору (ч.5 ст.15 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). Слід звернути увагу, що право на

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

отримання винагороди закріплено за автором, а також іншими особами, які мають авторське право. Право на отримання винагороди, нарахованої, але не виплаченої в період дії договору щодо розпоряджання майновими правами на об'єкт авторського права і суміжних прав, укладеному до смерті спадкодавця, належить спадкоємцям, крім договору – замовлення відповідно до статті 33 Закону, статті 1112 Кодексу.

Спеціальний порядок отримання винагороди передбачено за використання окремих об'єктів авторського права.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 17 Закону України «Про авторське право і суміжні права» за оприлюднення і кожне публічне виконання, показ, демонстрацію чи сповіщення аудіовізуального твору, його здавання у майновий найм і (або) комерційний прокат його примірників за всіма авторами аудіовізуального твору зберігається право на справедливую винагороду, що розподіляється і виплачується організаціями колективного управління або іншим способом.

Згідно з ч. 2 ст. 16 Закону України «Про авторське право і суміжні права» за створення і використання службового твору автору належить авторська винагорода, розмір та порядок виплати якої встановлюються трудовим договором (контрактом) та (або) цивільно-правовим договором між автором і роботодавцем. Попри те, що дані норми також визначають умови виплати авторської винагороди, зазначено лише про право автора на її отримання. У зв'язку з чим постає питання про можливість спадкування права на отримання такої винагороди.

Враховуючи, що у законодавстві відсутні положення щодо умов спадкування права на отримання винагороди за використання службових творів, у науковій доктрині склалося дві протилежні точки зору з цього питання. Відповідно до першої точки зору – право на отримання

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

винагороди за створення та використання службового твору нерозривно пов'язано з творцем, а тому не підлягає спадкуванню. Зокрема, зазначається, що право на винагороду за використання службового твору є цивільно-правовим за своєю природою, оскільки виникає й існує в тісному зв'язку з суб'єктивними цивільними правами автора (виключним правом, правом авторства та ін.) Однак той факт, що воно виникає щодо творів, які створюються в процесі здійснення працівниками їх трудових обов'язків, призводить до подібності такої винагороди із заробітною платою, яку отримує працівник залежно від кількості та якості праці, робить її подібною до заробітної плати. Результатом цього є більш висока ступінь зв'язку цього майнового права з особою автора-працівника, ніж у виключного права. Право на винагороду за використання службового твору, незважаючи на його майновий характер, невіддільне від особи автора. Він не може це право відчужувати. Неприпустима і добровільна відмова автора від нього. Право на винагороду за використання службового твору також не передається у спадок. Це означає, що автор не може заповідати це право або розпорядитися ним іншим чином на випадок своєї смерті, а до спадкоємців за законом воно не переходить у вигляді самостійного майнового права [1, с. 96]. Досліджуючи питання спадкування прав інтелектуальної власності Шилохвост О. Ю. зазначає, що право автора на отримання винагороди за використання службового твору ґрунтується на його особистому правовому статусі найманого працівника, який перебуває у трудових відносинах з роботодавцем, на якого і покладається обов'язок з виплати винагороди. У цьому випадку зазначене право не може бути реалізоване автором за межами трудових відносин і поза його правовим статусом як працівника. Таким чином, ніхто, крім працівника – автора, який створив відповідний твір, не може здійснити

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

право на отримання винагороди. Визнання оборотоздатності цих прав неминуче вимагало б визнання і відчужуваності інших прав, що належать працівнику як учаснику трудових правовідносин (права на заробітну плату, відпочинок, забезпечення у зв'язку зі старістю і т.п.). З урахуванням викладеного право на винагороду за використання службового твору слід розглядати як нерозривно пов'язане з особою спадкодавця – працівника [2, с. 25-35].

Відповідно до другої точки зору, яка на нашу думку є більш прийнятною, право на отримання винагороди за використання службового твору може входити до складу спадщини. Так, обґрунтовуючи можливість спадкування права на винагороду за використання службового твору, Е.П. Гаврилов зазначає: «За життя автора ці майнові права на отримання винагороди дійсно пов'язані з його особистістю, вони не можуть перейти до іншої особи. Але їх зв'язок з особистістю автора пояснюється не сутністю цих прав, а необхідністю захистити майнові інтереси автора. Тому вони не можуть бути віднесені до категорії прав, нерозривно пов'язаних з особою спадкодавця. У цьому зв'язку – і це широко визнається в європейських країнах – незважаючи на те, що такі права не передаються за життя автора (*inter vivos*), вони успадковуються. Тобто у разі смерті автора (*mortis causa*) переходять до спадкоємців. Невідчужуваність цих прав від автора за життя, з одного боку, і успадкування цих прав, з іншого боку, це різні, не пов'язані один з одним питання» [3, с. 28].

На законодавчому рівні підкреслено, що автор службового твору має право на авторську винагороду, а тому прирівнювати її до заробітної плати не доречно. Як зазначено у постанові Верховного суду України від 4 червня 2010 року № 5 «Про застосування судами норм законодавства у

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

справах про захист авторського права і суміжних прав» (п. 25) виплата працівникові заробітної плати не є тотожною виплаті йому авторської винагороди за створений твір у зв'язку з виконанням трудового договору, оскільки заробітна плата – це винагорода за виконану роботу залежно від певних умов, а авторська винагорода – це всі види винагород або компенсацій, що виплачуються авторам за використання їх творів, які охороняються в межах, встановлених авторським правом. У разі, коли між сторонами не досягнуто згоди щодо розміру авторської винагороди, суди при обчисленні такої винагороди мають керуватися положеннями постанови Кабінету Міністрів України від 18 січня 2003 року № 72 «Про затвердження мінімальних ставок винагороди (роялті) за використання об'єктів авторського права і суміжних прав» [4, с. 4].

У Рекомендаціях щодо оформлення спадкування авторського права і суміжних прав та іншого переходу прав у порядку правонаступництва зазначено, що у випадку створення об'єкту авторського права і суміжних прав у зв'язку з виконанням трудового договору відповідно до статті 16 Закону, статті 429 Кодексу, після смерті спадкодавця (працівника) майнові права можуть переходити у спадщину спадкоємцям працівника, якщо майнові права належали спадкоємцю (працівнику) і роботодавцю спільно, або майнові права належали спадкоємцю (працівнику) відповідно до договору із роботодавцем [5]. У рекомендаціях не зазначено про будь-які спеціальні умови спадкування права на авторську винагороду за використання службового твору, не зазначено про неможливість такого спадкування.

Таким чином, щодо спадкування права на отримання авторської винагороди за використання службового твору слід зазначити наступне. Право на авторську винагороду є правом інтелектуальної власності, не є

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

заробітною платою, яка виплачується відповідно до трудового договору (контракту). Право на отримання авторської винагороди є невідчужуваним за життя автора. Право на отримання авторської винагороди, яка належала автору за життя, однак не була отримана, переходить у спадок.

Наступним правом, яке є невідчужуваним, але переходить у спадок є право слідування. Відповідно до ст. 448 ЦК України автор має невідчужуване право на одержання грошової суми у розмірі п'яти відсотків від суми кожного продажу оригіналу художнього твору чи оригіналу рукопису літературного твору, наступного за відчуженням оригіналу, здійсненим автором. Зазначена сума сплачується продавцем оригіналу твору. Зазначене право переходить до спадкоємців автора твору та спадкоємців цих спадкоємців і діє до спливу строку чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір.

Особливість права слідування полягає в тому, що воно переходить у спадщину, однак при цьому не може відчужуватись ні авторами, ні спадкоємцями.

Другою категорією прав, щодо яких виникає чимало питань при спадкуванні, є немайнові авторські права.

За загальним правилом особисті немайнові права автора не переходять у спадщину. Разом з тим, немайнові права діють безстроково, а вірогідність їх порушення залишається доволі високою навіть після смерті автора, у зв'язку з чим актуального значення набуває питання їх належного захисту.

Відповідно до ст. 430 ЦК України у разі смерті автора недоторканність твору охороняється особою, уповноваженою на це автором. За відсутності такого уповноваження недоторканність твору охороняється спадкоємцями автора, а також іншими заінтересованими

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

особами. Відповідно до Закону «Про авторське право і суміжні права» спадкоємці мають право захищати авторство на твір і протидіяти перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, що може завдати шкоди честі та репутації автора. Таким чином до спадкоємців переходять не самі майнові права, а право на їх захист.

Для позначення немайнових прав, які переходять у спадщину, Стефанчук Р. О. вживає категорію «посттанативні» особисті немайнові права фізичних осіб, під якими слід розуміти такі особисті немайнові права, що виникають внаслідок і в момент смерті фізичної особи в інших осіб, які визначені законом чи встановлені померлим і, як правило, спрямовані на захист доброго імені померлого [6].

На нашу думку до посттанативних особистих немайнових прав у галузі інтелектуальної власності слід віднести право на збереження цілісності твору, право на захист імені та авторства творця.

Не отримали належного правового регулювання за законодавством України відносини щодо права на оприлюднення твору та права на відзив твору.

Щодо спадкування права на оприлюднення твору, слід зазначити, що виходячи із визначення, закріпленого у Законі України «Про авторське право і суміжні права» оприлюднення (розкриття публіці) твору може бути здійснено за згодою автора чи іншого суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав. Відповідно право на оприлюднення твору є відчужуваним та може передаватись у спадок. Слід зазначити, що ст. 442 ЦК України встановлено обмеження на реалізацію права на обнародування твору. По-перше, твір не може бути опублікований, якщо він порушує права людини на таємницю її особистого і сімейного життя, завдає шкоди громадському

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

порядку, здоров'ю та моральності населення. По-друге, у разі смерті автора його правонаступники мають право на опублікування твору, якщо це не суперечить волі автора. Отже переважне значення при прийнятті рішення про оприлюднення твору належить автору твору. Якщо у заповіті або іншим чином буде висловлена заборона автора на оприлюднення твору, то спадкоємці не набудуть права на розкриття твору, адже це буде суперечити волі спадкодавця.

Крім перелічених прав, спадкоємці також отримують право на подання заявки на реєстрацію авторського права. В такому випадку до заявки про реєстрацію авторського права подається документ, що засвідчує перехід у спадщину майнового права автора.

Не отримали належного регулювання у національному законодавстві відносини, які виникають з реалізацією права на відкликання твору. Таке право взагалі не закріплено ні в ЦК України, ні в Законі України «Про авторське право і суміжні права».

При цьому у наукових дослідженнях неодноразово наголошувалось на необхідності закріплення права на відкликання у Законі України «Про авторське право» [7]. Право на відкликання розглядається як одне з особистих немайнових прав, у силу якого автор зберігає можливість відмовитися від обнародування твору з наступним відшкодуванням заподіяних користувачеві збитків, у тому числі й упущеної вигоди, у випадку обнародування твору за автором зберігається право вилучити його екземпляри за умови повної оплати їхньої вартості.

Право на відкликання нерозривно пов'язане з правом на оприлюднення твору і може бути реалізовано спадкоємцями за умови, що до них перейшло право на оприлюднення твору. Якщо автор реалізував за життя право на оприлюднення твору, то право на відкликання не може

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

бути здійснене його спадкоємцями, якщо інша воля спадкодавця не виражена у заповіті.

Не переходить у спадщину право доступу, яке є особистим правом автора та нерозривно з ним пов'язано. Також у спадщину не переходять:

зобов'язання за договором замовлення (якщо воно є нерозривно пов'язаним з особою виконавця і у зв'язку з цим не може бути виконане іншою особою);

трудові права та обов'язки працівника (автора), що випливають з трудової угоди;

участь (членство) у відповідних організаціях, зокрема, якщо спадкодавець (автор) був учасником (членом) творчої спілки (композиторів, художників, письменників тощо), організації колективного управління.

До спадкоємців переходять не лише права, що належали спадкодавцю, але і його обов'язки. Спадкоємці, які прийняли спадщину, відповідають по боргах спадкодавця (суб'єкта авторського права і (або) суміжних прав) Кредитор має право вимагати виконання зобов'язання як від усіх спадкоємців одночасно, так і від кожного з них окремо, відповідно до його частки у спадковому майні. Спадкоємці зобов'язані задовольнити вимоги кредитора повністю, але в межах вартості майна, одержаного у спадщину. Кожен із спадкоємців зобов'язаний задовольнити вимоги кредитора особисто, у розмірі, який відповідає його частці у спадщині (статті 1281, 1282 Кодексу) [8].

Таким чином майнові авторські права, які переходять у спадок можуть бути поділені на дві категорії: загальні та спеціальні. До загальних запропоновано віднести майнові права, які не передбачають будь-яких обмежень щодо їх використання (право на використання, право забороняти

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

неправомірне використання об'єктів авторського права). До спеціальних майнових прав віднесено права, можливості щодо розпорядження якими обмежені або залежать від умов, встановлених у законодавстві. До таких прав віднесено, зокрема право слідування (спадкується, однак не підлягає відчуженню на підставі цивільно-правових договорів).

Список використаних джерел

1. Голощупов А. М. Особенности наследования авторских прав / А. М. Голощупов К. Ю. Рождественская. – М.: Р.Валент, 2011. – 144 с.
2. Шилохвост О. Ю. Наследование прав на результаты интеллектуальной деятельности и средства индивидуализации / О. Ю. Шилохвост // Патенты и лицензии. – 2008. – №1. – С. 25-35.
3. Гаврилов Э. П. Наследование интеллектуальных прав / Э. П. Гаврилов // Патенты и лицензии. – 2008. – №4. – С. 28-30.
4. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Верховного суду України від 4 червня 2010 року № 5 // Вісник Верховного суду України. – 2010. – № 6. – С. 4.
5. Рекомендації щодо оформлення спадкування авторського права і суміжних прав та іншого переходу прав у порядку правонаступництва Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/elucidation_questions.html.
6. Стефанчук Р. О. Особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві : Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 Цивільне право, сімейне право, цивільний процес, міжнародне приватне право / Р. О. Стефанчук. – К., 2007. – 40 с.

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

7. Клейменова С. М. Авторські правовідносини як форма реалізації правомочностей суб'єктів авторського права : Автореф. дис ... канд. юрид. наук / С. М. Клейменова . – К., 2004. – 20 с.

8. Рекомендації щодо оформлення спадкування авторського права і суміжних прав та іншого переходу прав у порядку правонаступництва Державної служби інтелектуальної власності України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sips.gov.ua/ua/elucidation_questions.html.

Басай О. В.

Спадкування авторських прав

Стаття присвячена дослідженню особливостей спадкування авторських прав. Запропоновано авторські права, які переходять у спадок, поділити на дві категорії: загальні та спеціальні (мають особливі умови їх реалізації). Розглянуто питання захисту немайнових авторських прав спадкоємцями.

Ключові слова: спадкування, авторські права, майнові права, немайнові права, право на винагороду, право на оприлюднення твору.

Басай А. В.

Наследование авторских прав

Статья посвящена исследованию особенностей наследования авторских прав. Автором предложено авторские права, которые переходят по наследству, разделить на две категории: общие и специальные (для которых характерны специальные условия реализации). В статье рассмотрены вопросы защиты неимущественных авторских прав наследниками.

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.

Ключевые слова: наследование, авторские права, имущественные права, имущественные права, право на вознаграждение, право на обнародование произведения.

Bassay A. V.

Inheritance of copyright

The peculiarities of inheritance of copyright are investigated in the article. The author suggests the copyrights that are inherited, divided into two categories: general and special (which are characterized by special conditions of sale). The article deals with the protection of the moral copyright heirs. Not inheritable right of access, which is a personal right of the author and is closely associated with it. The author states right to royalties is an intellectual property right, not wages payable under the employment agreement (contract). By law, the rights to receive royalties are inalienable during his lifetime. The right to receive royalties owned by the author during his lifetime, but was not received, transferred by inheritance. It is mentioned the need for legal regulation of the right to recall the product.

In determining the rights that can pass through inheritance must be considered: first, the type of intellectual property rights (property and non-property); secondly, intellectual property rights which inheritable; thirdly, the identity of the testator.

Key words: inheritance, copyrights, proprietary rights, property rights, the right to compensation, the right to disclosure of a work.

▪ Спадкування авторських прав / О. В. Басай // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 2(10) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14bovsap.pdf>.